

ՀՀ ԳԱԱ 70-ամյակին ընդառաջ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԱԱ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ

**Բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-
քարտուղար, ակադեմիկոս, բժշկ. գիտ. դոկտոր Վ.Պ. Հակոբյան,
Բնական գիտությունների բաժանմունքի գիտական քարտուղար,
կենս. գիտ. դոկտոր Գ.Վ. Ցականովա**

Հարգելի ընթերցող, մենք փորձել ենք իրականացնել անհնարինը՝ այս ամսագրի խիստ սահմանափակ էջերի սահմաններում ներկայացնել ՀՀ ԳԱԱ Բնական գիտությունների բաժանմունքի պատմությունը՝ դժվար և հետաքրքիր, որի գիտական աշխատանքը դարձել է սխրագործություն, քանի որ խորը և ամուր հիմքեր է ստեղծել տասնամյակներ շարունակ մեր երկրի նոր գիտական ուղղությունների, դպրոցների, տեխնոլոգիաների զարգացման համար:

Մի տարածված արտահայտություն կա. «Սովետական, հայկական գիտության Ֆլագման»: Մեր դեպքում դա կիրառելի է և՛ փոխաբերական, և բառի բուն իմաստով: Կար մի ժամանակ, երբ թվում էր, թե հայկական գիտությունը երբեք չի կարող վերականգնվել մոռացության և խառը ժամանակների հետևանքներից, երբ համատարած մասնավորում էր տեխնիկական և մտավոր պոտենցիալը: Սակայն պատմությունը կատարեց իր հերթական պտույտը, և, ինչպես ասել է ատոմիստական տեսության հիմնադիր, հին հունական մեծ բնափիլիսոփա Հերակլիտը, ամեն ինչ հոսում գնում է, ամեն ինչ փոխվում է: Փոխվել է քաղաքական համակարգը, տնտեսությունը, հասարակությունը: Գիտությունն անցավ նոր մակարդակի, զարգացան նոր, ժամանակակից տեխնոլոգիաներ: «Յրվածության և թափառումների», նպատակների և իդեալների կորստի տարիներից հետո մեր երկիրը սկսեց վերականգնվել: Իհարկե, ոչ միանգամից, սակայն ըստ ամենաանհրաժեշտ, ամենակարևոր խնդիրների, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը սկսեց և շարունակում է աստիճանաբար, քայլ առ քայլ վերականգնել հայրենական գիտությունը:

Պատմական հայացք դեպի անցյալ

Բնական գիտությունների առաջացման և զարգացման անհրաժեշտությունը ծագել է դեռևս անհիշելի անցյալում: Հայաստանի տա-

րաձքում արդեն իսկ նախաուրարտական դարաշրջանում զարգացած էին հողագործությունը և անասնապահությունը: Ըստ ժամանակակից գիտության տվյալների՝ Հայաստանը եղել է որոշ մշակաբույսերի (հացահատիկ, խաղող, ծիրան) աճեցման աշխարհի առաջին կենտրոններից: Իսկ բնական գիտությունների սաղմերն ի հայտ գալիս դեռևս մ.թ.ա. IX– VI դդ.՝ Ուրարտուի գոյության դարաշրջանում:

XI դարի վերջից բնագիտությունը նոր վերելք է ապրում Կիլիկյան Հայաստանում, առավել բարձր զարգացման են հասնում անատոմիան ու ֆիզիոլոգիան: Մխիթար Հերացու, Գրիգորիսի, Աբու Սաիդի երկերում ներքին օրգանների կառուցվածքի մանրամասն նկարագրությունների կողքին փորձեր են արվում ֆունկցիոնալ կապ տեսնելու գլխուղեղի և ծայրամասային նյարդային համակարգի միջև: Միջնադարյան մի շարք ձեռագրերում արծարծված են նաև գյուղատնտեսության վերաբերյալ փաստեր: Այդ ժամանակաշրջանում բնության առաջին հետազոտողները՝ բնափիլիսոփաները, իրենց մտավոր գործունեության շրջանակներում են ներառում բնությունն ամբողջությամբ:

Սակայն բնական գիտությունների արագ զարգացման և հետազոտությունների ավելի ու ավելի խորացման պայմաններում հետզհետե գերիշխող են դառնում առանձին ուղղություններ, բնության մասին “ընդհանուր” գիտությունը բաժանվում է առանձին ուղղությունների՝ կախված հետազոտության առակարկայի կամ մեթոդի բնույթից: Բնական գիտությունների կարևորագույն ոլորտները՝ մատերիան, կյանքը, մարդը, Երկիրը, Տիեզերքը, խմբավորվում են ֆիզիկայի, քիմիայի, կենսաբանության, բուսաբանության, կենդանաբանության, անատոմիայի, ֆիզիոլոգիայի (ծագման և զարգացման տեսություն, ժառանգականության տեսություն) և այլ ուղղությունների մեջ:

Հայաստանում բնական գիտությունների ոլորտում գիտահետազոտական աշխատանքները գրեթե միաժամանակ սկզբնավորվում են գյուղատնտեսության, բուսաբանության, ջրակենսաբանության, մանրէաբանության, իսկ ավելի ուշ՝ նաև ագրոքիմիայի և կենսատեխնոլոգիայի ուղղություններով:

Հայաստանում բնական գիտությունները նոր վերելք են ապրում 20-րդ դարի սկզբից: Այսպես, 1943թ., Գիտությունների ակադեմիայի կազմավորման հետ միաժամանակ հիմնադրվում է Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքը, որի կազմի մեջ էին մտնում բուսաբանության, կենդանաբանության, բույսերի գենետիկայի և սելեկցիայի, ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտները, միկրոբիոլոգիայի սեկտորը և Սևանի ջրակենսաբանական կայանը, որը հետագայում վերակազմավորվում է Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտի (1990թ.): Հետագայում, Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքում տեղի են ունե-

նում մի շարք վերակազմավորումներ և համալրումներ, ներառյալ Ագրոքիմիայի լաբորատորիան (1947թ.), որը հետագայում վերակազմավորվում է Գ.Ս. Դավթյանի անվան Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինստիտուտի (1966թ.), Բժշկագիտական սեկտորը (1950թ.), Նուրբ օրգանական քիմիայի (1955թ.), Ընդհանուր անօրգանական քիմիայի (1957թ.), Կենսաքիմիայի (1961թ.), Մանրէաբանության ինստիտուտները (1961թ.):

Հետագայում, 1960թ., Բժշկագիտական սեկտորը վերակազմավորվում է Բժշկական գիտությունների բաժանմունքի՝ իր կազմի մեջ ընգրկելով Ֆիզիոլոգիայի, Ռենտգենաբանության և ուռուցքաբանության, ինչպես նաև Սրտաբանության ինստիտուտները: Սակայն 1963թ. Բժշկական գիտությունների բաժանմունքը լուծարվում է, իսկ բաժանմունքի կազմի մեջ մտնող ինստիտուտներից Ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտը կրկին անցնում է Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքի, իսկ Ռենտգենաբանության և ուռուցքաբանության, Սրտաբանության ինստիտուտները՝ Առողջապահության նախարարության ենթակայության տակ:

1964թ. Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքի 3 ինստիտուտներ՝ Նուրբ օրգանական քիմիայի, Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի, Օրգանական քիմիայի և Կենսաքիմիայի ինստիտուտներն անցնում են Գիտությունների ազգային ակադեմիայի կազմում նույն թվականին հիմնադրված նորաստեղծ Քիմիական գիտությունների բաժանմունքի կազմի մեջ:

Հետագա տարիներին Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքում կրկին տեղի են ունենում մի շարք վերակազմավորումներ և համալրումներ, ներառյալ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնը, Փորձարարական կենսաբանության ինստիտուտը, որը հետագայում վերանվանվում է Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի:

1994թ. Կենսաբանական գիտությունների և Քիմիական և երկրաբանական գիտությունների բաժանմունքները վերամիավորվում են՝ կազմելով Բնական գիտությունների բաժանմունքը: Սակայն 2006թ. քիմիական ուղղությամբ ինստիտուտները, առանձնանալով Բնական գիտությունների բաժանմունքից, հիմնադրում են Քիմիական և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունքը:

2006թ. Կենդանաբանության ինստիտուտը, միավորվելով Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտի հետ, ՀՀ ԳԱԱ պատմության մեջ առաջին անգամ ստեղծում է կենտրոն՝ Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն:

2010թ. Բնական գիտությունների բաժանմունքը համալրվում է ևս մեկ ինստիտուտով՝ Կենսատեխնոլոգիայի ինստիտուտով, որը, մինչև նույն ժամանակ, միավորվելով Միկրոբիոլոգիայի ինստիտուտի և Մանրէների ավանդադրման կենտրոնի հետ, ստեղծվում է «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնը:

Գիտության վերելքի և ծաղկունքի այդ 70 տարիների ընթացքում բաժանմունքը ղեկավարում են գիտության կարկառուն դեմքեր՝ ակադեմիկոսներ Խ. Կոչոյանցը (1943-1947թթ.), Հ. Բունիաթյանը (1947-1957թթ.), Վ. Գուլբանյանը (1957-1970թթ.), Վ. Ղազարյանը (1970-1994), Է. Գաբրիելյանը (1994-2005թթ.):

Այսօր Բնական գիտությունների բաժանմունքի կազմի մեջ են մտնում 11 գիտահետազոտական կազմակերպություններ. Բուսաբանության, Կենդանաբանության, Կենսատեխնոլոգիայի, Հ. Բունիաթյանի անվան Կենսաքիմիայի, Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների, Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության, Միկրոբիոլոգիայի, Մոլեկուլային կենսաբանության, Լ. Օրբելու անվան Ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտները և Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների, Մանրէների ավանդադրման կենտրոնները, որոնցից 5-ը միավորված են 2 կենտրոնների մեջ՝ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների, Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական, «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոններ:

Բաժանմունքի անդամները

70 տարիների ընթացքում Բաժանմունքի կազմում են եղել և կան շատ արժանավոր և աշխարհահռչակ գիտնականներ: Ցավոք, 31 իսկական (ակադեմիկոսներ), 15 թղթակից և 2 արտասահմանյան անդամներ վախճանվել են, անցնելով փառավոր և պատվավոր ճանապարհ, թողնելով իրենց գիտական հարուստ ժառանգությունը հաջորդ սերունդներին:

Այսօր Բաժանմունքն իր կազմում ընդգրկում է ակադեմիայի 9 իսկական (ակադեմիկոսներ), 11 թղթակից և 29 արտասահմանյան անդամներ, ինչպես նաև 12 պատվավոր դոկտորներ:

Բաժանմունքի հիմնական բնագավառները (ոլորտները)

Այսօր ՀՀ ԳԱԱ համակարգում ընդհանուր և կիրառական կենսաբանության գծով հետազոտություններ են տարվում բուսաբանության, էկոլոգիայի, կենդանաբանության, կենսաքիմիայի, մանրէաբանության, կենսատեխնոլոգիայի, գենետիկայի, հիդրոպոնիկայի և ջրակենսաբանության բնագավառներում:

Բուսաբանություն

Բուսաբանական ուսումնասիրությունների սկիզբը Հայաստանում կապված է բնախույզ Ա. Շելկովնիկովի աշխատությունների հետ. 1920-ական թթ. նրա պատրաստած հերբարիումի հիման վրա ստեղծվում է Հայաստանի բնապատմական թանգարանի հերբարիումը, իսկ հետագայում նաև Բուսաբանության ինստիտուտը: Այսօր այն ՀՀ ԳԱԱ Բուսաբանության ինստիտուտի բարձրակարգ բույսերի կարգաբանության և աշխարհագրության բաժնի հերբարիումն է (ավելի քան 500 հազար նմուշ), որը մեծ ճանաչում ունի ինչպես մեր երկրում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս:

Հիմնարար և կիրառական նշանակության արժեքավոր հետազոտություններ են իրականացվել հանրապետության ֆլորայի, բուսական ծածկույթի, էվոլյուցիոն կարգաբանության, բույսերի ֆիզիոլոգիայի, ինչպես նաև բուսաբանական այգիներում (Երևանի, Վանաձորի և Սևանի) բույսերի ներմուծման ու կլիմայավարժեցման ուղղություններով: Այսպես, վերջին տարիներին ՀՀ ԳԱԱ Բուսաբանության ինստիտուտի մասնագետների կողմից պատրաստվել և հրատարակվել է «Հայաստանի ֆլորա»-ի 11-հատորյակը և Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքի երկրորդ լրամշակված տարբերակը, որում գնահատվել է Կարմիր գրքում ընդգրկված հազվագյուտ ու անհետացող բույսերի տարածումը հանրապետության տարածքում՝ Հայաստանի կարևոր բուսաբանական տարածքների առանձնացման նպատակով:

Նշանակալից գիտական հետազոտություններ են ծավալվել նաև երկրաբուսաբանության և բույսերի էկոլոգիայի, անտառագիտության ուղղությամբ: Բուսաբանական գիտության կիրառական նշանակություն ունեցող ուղղություններից է համաշխարհային ֆլորայի օգտակար բուսատեսակների ներմուծումը և կլիմայավարժությունը: Վերջին տարիներին Հայաստանում զարգացավ նաև բրածո բույսերի ուսումնասիրման ուղղությունը՝ հնաբուսաբանությունը:

Կարևոր հետազոտություններ են իրականացվում նաև հիդրոպոնիկայի՝ բույսերի անհող մշակույթի պայմաններում բույսերի արտադրության արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ:

Էկոլոգիա

Հիմնարար և կիրառական նշանակության արժեքավոր հետազոտություններ են իրականացվել շրջակա միջավայրի կայուն աղտոտիչներ հանդիսացող ծանր մետաղների ասոցիացիաների ձևավորման, զարգացման դինամիկայի, էկոլոգիական ռիսկի գործոնների դրսևորման, Երևան ք. շրջակա միջավայրի հիմնական երկրաքիմիական ցուցանիշների քանակական և որակական փոփոխությունների, էկոհամակարգերի գործունեության կենսաերկրաքիմիական

ցիկլայնության, քիմիական տարրերի ջրային միգրացիայի ուղղությամբ: Հետազոտություններ են տարվում նաև հանքալեռնային արդյունաբերական քաղաքներում հանքանյութի կազմում պարունակվող տոքսիկ քիմիական տարրերի (Hg, Cd, As) ուսումնասիրման ուղղությամբ, որոնք ռիսկի գործոն են հանդիսանում բնակչության առողջության համար: Հիմնարար և կիրառական նշանակության կարևոր ուղղություն է նաև լանդշաֆտային պլանավորման և լանդշաֆտային կայունության գնահատման գիտամեթոդական հիմունքների և շրջակա միջավայրի աղտոտման հեռագնման մոնիթորինգային համակարգի մշակումը: Կարևոր և ռազմավարական հետազոտություններ են իրականացվում նաև սննդի որակի վերահսկման ուղղությամբ:

Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտը միակ կազմակերպությունն է, որն իրականացնում է հետազոտություններ Սևանի էկոհամակարգի գնահատման, էվորոֆագման գործընթացների կանխման կամ դրանց ընթացքի դանդաղեցման, ջրի որակի բարելավման, լճում բուսական և կենդանական տեսակների կենսապայմանների վերականգնման, գետերի հունների փոփոխության, բնապահպանական նորմերին նոր կառուցվող հիդրոտեխնիկական կառույցների, Հայաստանի անդրսահմանային՝ Դեբեդ, Ողջի, Աղստև գետերի և Հրազդան հիդրոէկոհամակարգի ուսումնասիրությունների ուղղությամբ:

Կենդանաբանություն

Հիմնարար արժեքավոր հետազոտություններ են իրականացվել ազգային անվտանգության, հետևաբար՝ ռազմավարության գերակա և առաջնահերթ խնդիր հանդիսացող հանրապետության կենդանական աշխարհի համակողմանի ուսումնասիրության ուղղությամբ:

Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի աշխատակիցների կողմից իրականացվում է ֆաունայի բազմազանության, էկոլոգիայի, կենսաբանության, տարածվածության և ներկա վիճակի գնահատման ուսումնասիրություն: Արժեքավոր են հնակենդանաբանության ասպարեզում կատարվող հետազոտությունները՝ պլեյստոցենի, հոլոցենի և միջնադարի բնական դամբարանների, հուշարձանների և կենդանիների ժայռապատկերների ուսումնասիրության ուղղությամբ: Կարևոր և արժեքավոր հետազոտություններ են տարվում էնդեմիկ ձկնատեսակների զենոֆոնդը պահպանելու ուղղությամբ: Նույն կենտրոնում ստեղծված է ֆաունայի անոդնաշար և ոդնաշարավոր կենդանիների թանգարան: Կենտրոնի աշխատակիցների կողմից պատրաստվել և հրատարակվել է “Հայաստանի գյուղատնտեսական կուլտուրաների, անտառների և պահեստների վնասատուներ”

տեղեկագիրը, “Հայկական ՄՍՀ Կարմիր գիրքը” (Կենդանիներ, 1987), “Հայաստանի Հանրապետության կենդանիների Կարմիր գիրքը» (2010):

Կենսաքիմիա

Մեր հանրապետությունում կենսաքիմիական հետազոտությունների զարգացումը կապված է Հ. Բունիաթյանի անվան հետ: Այդ հետազոտությունները, ընդլայնվելով և խորոնալով, հիմք հանդիսացան 1961թ. ՀՀ ԳԱԱ Լ. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի կազմում գտնվող կենսաքիմիայի բաժնի հիման վրա ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի ինստիտուտի ստեղծման համար, որը հետագայում դարձավ աշխարհում ուղեղի կենսաքիմիայի խոշոր կենտրոններից մեկը: Հիմնադրվել է ներոհորմոնների կենսաքիմիայի ուղղությունը: Զարգացվում են ներքոքիմիայի և մոլեկուլային ներքոէնդոկրինոլոգիայի երկու նոր՝ ներքոէնդոկրին սրտաբանության և ուղեղի ներքոէնդոկրին իմուն համակարգի տեսությունները (ակադեմիկոս Ա.Գալոյան): Հիմնարար հետազոտություններ են տարվում սրտամկանի մեռուկացման և ռեպերֆուզիայի վնասակար ազդեցության բուժման, բակտերիաների սկրինինգի, տարբեր հիվանդությունների ժամանակ ակտիվ թթվածնի նյութափոխանակության առանձնահատկությունների, ներքոսպեցիֆիկ սպիտակուցների, ադենիլային միացությունների, նյարդային հյուսվածքում կենսաէներգետիկական մեխանիզմների, թաղանթային սպիտակուցների ուսումնասիրության ուղղությամբ:

Կենսատեխնոլոգիա

“Հայկենսատեխնոլոգիա” գիտաարտադրական կենտրոնում հիմնարար կարևորագույն ռազմավարական նշանակության հետազոտություններ են իրականացվել սպիտակուցային Լ-ամինաթթուների նորագույն արտադրական կենսատեխնոլոգիաների մշակման և դրանց հիման վրա «Պոլիամին» և «Պանամին» ամինաթթվային բնույթի դեղապատրաստուկների արտադրության կազմակերպման ուղղությամբ: Զարգացվել է կենսամիմետիկ ասիմետրիկ սինթեզի ուղղությունը, ինչի շնորհիվ մշակվել են հակավիրուսային, հակաուռուցքային հականարկոտիկային հակահիպերտենզիվային և այլ ազդեցության դեղապատրաստուկների ստացման համար օպտիկապես ակտիվ ոչ սպիտակուցային ամինաթթուների և դրանցից կազմված պեպտիդների սինթեզի արդյունավետ տեխնոլոգիաներ: Լայն միջոցառումներ են իրականացվել մանրէաբանության գիտաարտադրական բազան ամրապնդելու, ինչպես նաև ընդհանուր և կիրառական մանրէաբանությունն ու մանրէաբանական արդյունաբերությունը զարգացնելու ուղղությամբ: Իրականացվում են նաև կարևոր մշակումներ առողջապահության, գյուղատնտեսության, սննդարդյունաբերության, բնապահ-

պանության և կենսաբանորեն ակտիվ նյութերի կենսամիմետիկ սինթեզի ուղղությամբ:

Մանրէաբանություն

Կարևոր հետազոտություններ են իրականացվում մարդու և կենդանիների վիրուսային ինֆեկցիաների ուսումնասիրությունների, ինչպես նաև դրանց դեմ պայքարելու համար պատրաստուկների ստեղծման, գյուղատնտեսական, տեխնիկական, ինչպես նաև ընդհանուր և կիրառական մանրէաբանության զարգացման ուղղություններով:

Մոլեկուլային կենսաբանություն

Կարևոր հիմնարար հետազոտություններ են իրականացվում օրգանիզմի տարբեր ախտաբանական վիճակներում՝ աուտաիմունային, աուտաբորբոքային, վարակիչ, օնկոլոգիական, հոգեկան և ուղեղանոթային հիվանդությունների ժամանակ բջջային ակտիվության կարգավորման մեխանիզմների և նրանց խանգարումների ուսումնասիրման ուղղությամբ: Հետազոտությունների կարևորագույն ուղղություն է հանդիսանում նաև հայերի գենոմի ուսումնասիրությունը: Եվս մեկ կարևոր ուղղություն է սննդի անվտանգության վերահսկումը: Արժեքավոր է իմունային և ազդանշանային համակարգերի միջնորդանյութերի ուսումնասիրությունը փորձարարական կենդանիների, բջջային կուլտուրաների, կլինիկական նյութի և համակարգչային մոդելների օգտագործմամբ:

Ֆիզիոլոգիա

Հայաստանում ֆիզիոլոգիայի բնագավառում գիտական հետազոտությունները սկզբնավորվել են 1921թ. Երևանի պետական համալսարանում ստեղծված կենդանիների ֆիզիոլոգիայի ամբիոնում, որի հիման վրա կազմակերպվել է հանրապետությունում առաջին գիտահետազոտական լաբորատրիան: Հայկական ֆիզիոլոգիական գիտության ձևավորման ու զարգացման գործում բացառիկ է Լ. Օրբելու, Խ. Կոչոտյանցի, Է. Հասրաթյանի ավանդը: Կարևոր և արժեքավոր են նյարդաֆիզիոլոգիական, շարժողական և վեգետատիվ ֆունկցիաների կենտրոնական կարգավորման նեյրոնային մեխանիզմների, նյարդային համակարգի փոխհատուցողական հատկությունների, օրգանիզմի նեյրոնային մեխանիզմների ընդերային գործառույթի կենտրոնական կարգավորման, ուղեղի լիմբիկ համակարգի, հարթ մկանների ֆիզիոլոգիայի, ԿՆՀ-ի շարժողական համակարգի օղակներում նեյրոնային և սինապտիկ կազմավորումների, ԿՆՀ-ում և ՊՆՀ-ում ռեաբիլիտացիայի նախաձեռնման և արագացման, սինապտիկ անցելիության էքսպերիմենտալ հատկանիշների ուղղությամբ իրականացված ուսումնասիրությունները:

Բաժանմունքի հանդեսները

Բաժանմունքի կազմում են գտնվում չորս գիտական հանդեսներ՝ “Հայաստանի բժշկագիտություն” (գլխ. խմբագիր՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յու. Ալեքսանյան), “Հայաստանի կենսաբանական հանդես” (գլխ. խմբագիր՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ Է. Գևորգյան), “Բնական գիտությունների նոր էլեկտրոնային հանդես” (գլխ. խմբագիր՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ա. Շահինյան) և “Նեյրոքիմիա” (գլխ. խմբագիր՝ կ.գ.դ., պրոֆ. Մ. Աղաջանով) հանդեսները:

21-րդ դարի կարևոր և ռազմավարական ուղղությունները բնական գիտությունների ոլորտում

21 դարի մուտքը Հայաստանում բնական գիտությունների բնագավառին բերեց զարգացման նոր մակարդակ, նոր հորիզոններ, ինչպես նաև հնարավորություն՝ մշտապես լինել համաշխարհային գիտության զարգացման առաջին շարքերում:

Հայաստանում բնական գիտությունների զարգացումը խորապես կապված է հանրապետության՝ համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտնականների կողմից դրված կարևորագույն խնդիրների լուծման հետ: Այսպես, Հայաստանում 21-րդ դարի կարևոր և ռազմավարական ուղղություն է երկրաբնապահպանությունը, քանի որ հանրապետությունում հրատապ խնդիր են հանդիսանում տարածքի էկոլոգիական իրավիճակի համալիր գնահատումը, ռիսկերի գործոնների բացահայտումը, էկոլոգիական փորձաքննության գիտամեթոդական հիմունքների մշակումը, մարդու էկոլոգիային առնչվող խնդիրների լուծումը, բնական ռեսուրսների կառավարման գործընթացների բարեփոխումը: Այդ շրջանակներում կարևոր են նաև Հայաստանի և Ղարաբաղի ժամանակակից ու բրածո բույսերի կենսակարգաբանական և ֆլորիստիկ ուսումնասիրությունները, էկոհամակարգերի փոփոխության կանխատեսումը՝ կապված կլիմայի սպասվող փոփոխության հետ: Կարևորվում է նաև Հայաստանի արիդային տարածաշրջանների չորադիմացկուն և տնտեսապես արժեքավոր ծառաբույսերի էկոլոգոցենոտիկ առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը:

Անթրոպոգեն ազդեցության և անընդհատ վատթարացող պայմաններում հետզհետե մեծ կարևորություն են ստանում նաև ֆաունայի վիճակի գնահատումն ու պահպանությունը, տնտեսական նշանակություն ունեցող, վտանգված, ինչպես նաև մարդու առողջության համար ռիսկի գործոն հանդիսացող տեսակների վերհանումը, ինչպես նաև համամոլորակային խնդիր դարձած կլիմայի փոփոխության, անա-

պատեցման, ներկայում առավել խոցելի վիճակում գտնվող բարձր լեռնային համակարգերի ուսումնասիրությունը:

Բնակչության առողջապահության առումով խիստ կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունի սննդի շղթայի ռիսկի գնահատման ոլորտը, որի զարգացումը էապես կապված է սննդամթերքի անվտանգության ապահովման, գենետիկորեն ձևափոխված օրգանիզմների ռիսկերի վերլուծության և անվտանգության գնահատման, բարեխիղճ գյուղատնտեսական գործելակերպի մեթոդների մշակման հետ: Բնակչության առողջապահության գլոբալ խնդիր է նաև Հայաստանում մեծ տարածում գտած հիվանդությունների ծագման, զարգացման և բարդացման հիմքում ընկած մոլեկուլաբջջային մեխանիզմների բացահայտումը և հայկական գենոմի ուսումնասիրությունը՝ այդ հիվանդությունների կանխարգելման, կանխորոշման, ախտորոշման և բուժման արդյունավետ եղանակների մշակման նպատակով:

Համաշխարհային տնտեսության առավել դինամիկ զարգացող և ներդրումային ոլորտներից է նաև կենսատեխնոլոգիան:

Անցած 70 տարիները բավականին արգասաբեր են եղել Բնական գիտությունների բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների համար: Մեր բաժանմունքի գիտնականները հաջողությամբ ստացել են կարևոր գիտական և կիրառական արդյունքներ, որոնք ունեցել են մեծ միջազգային ճանապարհ: Այժմ էլ բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների, բաժանմունքի անդամների գիտական հետազոտությունները մեծ արժեք են ներկայացնում ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության, այլ նաև միջազգային գիտական հանրության համար:

Բաժանմունքի գիտական կազմակերպություններում կան նաև բավականին չլուծված հարցեր՝ ֆինանսական ծանր խնդիրներ, գիտական սարքավորումների դարն անցած մակարդակը, գիտական հետազոտությունների բազմաթեմայնությունը, ինստիտուտների և լաբորատորիաների անհրաժեշտ ինտեգրման անբավարար վիճակը, երիտասարդ գիտնականների ներհոսքը և այլն:

Չնայած այդ դժվարություններին, բաժանմունքի գիտական կազմակերպություններն ապահովում են գործունեության բարձր մակարդակը: